

Kulturdepartementet

2018-02-22

1 (9)

Dnr 3.1.1 2014:483

Redovisning av uppdrag om att vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans

Dnr A2014/1587/DISK

Härmed redovisas regeringsuppdraget att vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans, A2014/1587/DISK

Sammanfattning

Genomförda insatser

Skolverket har genomfört ett antal insatser i enlighet med uppdraget. Medlen har bland annat använts till att genomföra regionala konferenser, ta fram stödmaterial för webben, sammanställa information om forskning och andra organisationers resurser, samt till produktion av poddradioavsnitt.

Den mest omfattande insatsen har varit att i samverkan med Forum för Levande Historia och elva lärosäten genomföra tre omgångar (hösten 2016, våren 2017 och hösten 2017) med utbildningar om att motverka främlingsfientlighet och rasism i förskolan och skolan.

Insatserna har överlag varit välbesökta och, i de fall detta mätts, uppskattade och bidragit till ökad kunskap på individnivå. Det stora intresset återspeglar att det finns ett behov av verktyg och kunskap på området och utifrån enkätsvaren går att utläsa ett fortsatt behov av ytterligare insatser för att säkra ett arbete mot främlingsfientlighet och liknande former av intolerans i berörda verksamheter.

Slutsatser

- Det finns ytterligare behov av att på olika sätt tillgängliggöra stöd och information om förskolors och skolors arbete mot främlingsfientlighet och intolerans. En framtida utmaning är att erbjuda ett stöd som upplevs än mer verksamhetsnära, med en "hela-skolan-ansats" och som kan anpassas efter var verksamheten är i sin process med det systematiska kvalitetsarbetet.

- Insatserna, och de lärdomar som dragits av dessa, kommer att förvaltas och utvecklas inom ramen för de Nationella skolutvecklingsprogrammen och regleringsbrevet till Skolverket.

Uppdraget

Skolverket uppdrogs av regeringen den 10 april 2014 att vidta kunskapshöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans (A2014/1587/DISK).

Uppdraget innebar att sammanställa information på webben, erbjuda fortbildning, utveckla material till konkret stöd samt anordna en konferensserie. Vidare skulle detta arbete utgå från och samordnas med tidigare värdegrundsuppdrag och beakta befintligt material på området. För samtliga delar av uppdraget gäller att målgruppen för aktiviteterna ska vara skolhuvudmän, förskolechefer och rektorer, förskollärare i förskola, lärare och fritidspersonal i skola och fritidshem.

Uppdragets genomförande

Uppdraget har utformats utifrån Skolverkets erfarenheter av tidigare uppdrag med att stärka skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling, det så kallade värdegrundsuppdraget¹ och uppdrag om insatser för jämställdhet inom skolväsendet, det så kallade jämställdhetsuppdraget².

Synpunkter inför utformandet av arbetet inhämtades från representanter från det civila samhället³ och från myndigheter⁴ vid två separata möten i juni respektive i augusti 2014.

En överenskommelse om samarbete tecknades mellan Skolverket och Forum för levande historia när Forum för levande historia fick regeringens uppdrag att genomföra en utbildningsinsats om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag.⁵ Inom ramen för samarbetet låg en gemensam uppdragsutbildning och genomförande av två konferensserier. Det skedde en praktisk och ekonomisk uppdelning inom ramen för detta⁶.

---

1 U2011/567/S, U2011/2649/S, Dnr 2011:861.

2 Uppdrag att genomföra insatser för jämställdhet inom skolväsendet (U2011/7067/S, U2011/263/(delvis), delarna 2, 3 och 5, Tilläggsuppdrag att genomföra insatser för att främja jämställdhet inom skolväsendet (U2011/7067/S) (U2012/3983/S, U2012/3266/S, U2012/1362/S, U2012/492/S) samt Tilläggsuppdrag om insatser för att främja jämställdhet inom skolväsendet U2013/5044/S, U2012/7365/S.

3 Expo, Svenska kommittén mot antisemitism, Sveriges unga muslimer och Ungdom mot rasism.

4 Barn- och Elevombudet, Skolinspektionen, Diskrimineringsombudsmannen, Forum för levande historia, Länsstyrelsen i Stockholms län, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Skolinspektionen och Statens Medieråd.

5 Ku2015/319/A.

6 Se bilaga 1 om avtal mellan Forum för levande historia och Skolverket.

Utifrån vad som framkom i samråden genomfördes beredningen av uppdraget med en bred tolkning av begreppen främlingsfientlighet och rasism. Detta med motivet att ett intersektionellt perspektiv är mest lämpligt för skolan i dessa frågor. I återrapporteringen av både värdegrundsuppdraget och jämställdhetsuppdraget betonades också dessa breda ansatser tillsammans med utgångspunkten att det är viktigt att hålla ihop skolans hela uppdrag (kunskaper och värden) utifrån syftet med utbildningen, 1 kap. 4 § skollagen (2010:800).

Utgångspunkt i arbetet har varit skolans tydliga uppdrag att främja demokrati och mänskliga rättigheter och genom detta motverka främlingsfientlighet och rasism. Det har också varit viktigt att se detta uppdrag med utgångspunkten i perspektiven *om*, *genom* och *för*⁷ där arbetet med kunskaper och värden är ett samlat uppdrag som ska genomsyra undervisningen och annan verksamhet. Barn och elever ska lära sig *om* demokrati, *genom* demokratiska arbetsformer, *för* att kunna bidra i ett demokratiskt samhälle. Läroplanerna föreskriver att främlingsfientlighet och intolerans ska mötas med kunskaper, öppen diskussion och aktiva insatser. Detta kom att bli Skolverkets huvudbudskap i arbetet med regeringsuppdraget. Ytterligare en ram för arbetet är balansen mellan skolans främjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Arbetet att motverka rasism utgår från uppdraget att främja demokrati och mänskliga rättigheter, men det handlar också om att vara reaktiv då kränkningar, trakasserier och diskriminering sker eller riskerar att ske.

Allt måste i sin tur ske utifrån systematiskt kvalitetsarbete, vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det handlar följaktligen primärt inte om att implementera något specifikt program, använda färdiga manualer eller att hitta så kallade ”quick fixes”.

Aktiviteter

Sammanställning av material på Skolverkets hemsida

Syfte: Stärka förskolans och skolans arbete mot främlingsfientlighet och rasism genom att samla och tillgängliggöra material på området.

Skolverket har sammanställt information om forskning, regelverk och arbetssätt med relevans för skolors arbete mot främlingsfientlighet. Där tar myndigheten upp centrala begrepp, forskning, förankringen i styrdokumentet och annat underlag och stöd.

På Skolverkets hemsida sorteras Främlingsfientlighet och rasism in som en under rubrik under hemsidans del om skolans värdegrund.

Resultat

Under 2017 har underrubriken om främlingsfientlighet haft drygt 26 000 unika besök.

---

⁷ Se text SOU 2016:4, s 13.

Erfarenheter

Det finns en utmaning i relation till målgruppens systematiska kvalitetsarbete. Kartläggning och analys för att identifiera behov påverkas av vilka kunskaper om olika former av rasismverksamheterna har. Identifierade behov bör påverka hur verksamheten väljer att arbeta och vilka resurser och metoder som ska användas. Att redan innan det systematiska arbetet är på plats hänvisas till hjälp med aktiviteter innebär att arbetet kanske inte utgår från de behov och förutsättningar som finns i en specifik verksamhet.

Regionala konferenser

Syfte: Stärka förskolans och skolans arbete mot främlingsfientlighet och rasism genom att sprida kunskap om material på området samt hur detta kan användas.

Konferensserierna innehöll föreläsningar om bestämmelserna som reglerar förskolans och skolans uppdrag, om rasism i teori och praktik samt valbara seminarier med representanter från Skolverket, Forum för levande historia och Statens medieråd. Med på konferenserna var också företrädare från civilsamhällets organisationer.

Resultat

Två konferensserier för sammanlagt 10 regioner runt om i landet har genomförts tillsammans med Forum för levande historia. De aktuella orterna har varit under 2015; Helsingborg, Luleå, Sundsvall, Örebro, Karlstad och under 2017; Hässleholm, Skövde, Stockholm, Borlänge och Umeå. Sammanlagt har 2 251 deltagare nåtts av insatserna.

Skolverket ansvarade för den konferensserie som hölls 2015 och Forum för Levande Historia den som hölls 2017. Den största andelen av deltagarna var lärare (1445 st.), därefter representanter från elevhälsan (329 st.). Därtill har 151 rektorer deltagit under konferenserna.

Utifrån de enkätundersökningar⁸ som gjordes med deltagarna efteråt framgick att utifrån deras svar om ”Stämmer mycket bra” och ”Stämmer ganska bra” så upplever:

- 90% (2017) och 90% (2015) att konferensen motsvarar deras förväntningar
- 88% (2017) och 90% (2015) att lärdomarna från är tillämpbara i deltagarnas yrkesroller,
- 74% (2017) och 70% (2015) att de är i behov av ytterligare fortbildning i frågor om rasism och intolerans
- 82% (2017) och 78% (2015) att verksamheten de arbetar inom är i behov av ökad fortbildning om rasism och intolerans

Av resultatet på enkäterna framgår det alltså att deltagarna anser sig ha fått relevant kunskap som de kan tillämpa i sina yrkesroller. Detta talar för att syftet med

---

⁸ Se bilaga 3 för sammanställning av 2015 och bilaga 4 för rapport från 2017.

konferenserna i viss bemärkelse har uppnåtts. Det går dock inte att veta hur väl och på vilket sätt förskolans och skolans arbete har stärkts.

Erfarenheter: Konferenserna var välbesökta vilket vittnar om att det finns behov av kunskap inom detta område och talar för att insatser bör göras i framtiden för att nå fler och tillgodose detta behov. Därtill kan svaren om behov av ytterligare fortbildning för dem själva och fortbildning för deltagarnas verksamheter tala för att ytterligare insatser behövs för att stärka arbetet i verksamheterna.

En generell reflektion som kan göras är hur väl en sådan här satsning når de verksamheter som inte själva ser behov av kompetensutveckling inom området eller inte har resurser att avvara personal och därmed inte söker sig till denna typ av insatser.

Uppdragsutbildning

Syfte: Stärka förskolans och skolans arbete mot främlingsfientlighet och rasism genom fortbildning.

Skolverket och Forum för levande historia har i samverkan med lärosäten, under hösten 2016, våren 2017 och hösten 2017, erbjudit och genomfört en utbildning för personal i förskolan och skolan, ”Att motverka främlingsfientlighet och rasism i förskolan och skolan”. Representanter från Högskolan i Dalarna, Södertörns högskola, Stockholms Universitet och Malmö Högskola tog under våren 2016 fram en ramkursplan utifrån det inriktningsdokument som myndigheterna fastslagit:

”Syfte och mål: Kursen syftar till att stärka förskolans och skolans arbete att motverka och bemöta olika former av främlingsfientlighet och rasism. Utgångspunkten är skolväsendets demokratifrämjande uppdrag och läroplanernas skrivning om att främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Målet är att kursdeltagarna utvecklar kunskaper i att bedriva och utveckla ett långsiktigt systematiskt och lokalt förankrat arbete. Kursdeltagarna tar med kunskaper från kursen till verksamhetens arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Vidare stärks kursdeltagarnas förmåga och kompetens att leda samtal om kontroversiella frågor med barn och elever samt i kollegiet.”⁹

Kursen innehöll tre teman som ansågs nödvändiga för att kunna stärka arbetet i verksamheterna. Det första temat bildade utgångspunkt för kursen genom ett kunskapsbidrag i frågor kring främlingsfientlighet, rasism och mångfaldsfrågor. I det andra temat skulle kunskaper om förskolans och skolans uppdrag att motverka främlingsfientlighet och rasism fördjupas vilket mynnar ut i kursdeltagarnas utvecklande av lokalt förankrade utvecklingsprojekt och/eller planer för ett systematiskt arbete. Det tredje temat skulle erbjuda perspektiv på att leda förändringsarbete samt praktiska redskap för att, integrerat i hela verksamheten, verka demokrati-främjande och motverka främlingsfientlighet och rasism.

---

⁹ Se bilaga 2 för ramkursplan.

Minimum var 3 deltagare från varje verksamhet och anmälan skulle göras av rektor eller förskolechef, som en garanti för att tid skulle avsättas för kursdeltagarna att gå kursen, förbereda sig, läsa litteratur samt att fortsätta bedriva arbetet efter kursens slut.

Resultat

Det mesta av tilldelade medel har gått till denna uppdragsutbildning. Intresset för kurserna har varit stort och de genomfördes i tre omgångar på 11 lärosäten¹⁰. Sammanlagt antogs 1325 personer till kurserna.

Ramböll Management utvärderade¹¹ utbildningen på uppdrag från Forum för levande historia. I utvärderingen framgår bland annat att deltagarna upplevde att:

- Utbildningen har varit väldigt relevant.
- Undervisningen har hållit god kvalitet under samtliga kursomgångar, men att det varierade mellan kurserna både mellan lärosäten och mellan kurstillfällena på samma lärosäten.
- Kursens innehåll har gett utlovade perspektiv på begrepp och skolans uppdrag, men i lägre grad att kursen också innehållit Redskap för pedagogisk praktik, vilket genomgående har efterfrågats.
- Kursen överlag bidragit till en positiv kunskapsutveckling hos dem själva.
- De i hög grad utvecklat sin förmåga att identifiera och kartlägga olika former av rasism och främlingsfientlighet
- Förmåga att leda samtal med barn och elever samt kollegor har utvecklats. Däremot har förmågan att leda samtal med vårdnadshavare i snitt skattats lägre i enkätundersökningarna.
- Det kunde vara en alltför bred målgrupp då kursen riktade sig till personal från både förskola och skola.
- Det kan upplevas svårt för de deltagare som gick kursen att komma tillbaka till verksamheten och arbeta med frågorna som det var tänkt. Flera kursdeltagare uppger att de inte fått tillräckligt med tid för detta trots att villkoren för att anmäla var att tillräckligt med tid skulle avsättas.

I utvärderingen framkom också vad deltagarna såg fortsatt, eller ytterligare, behov av:

- Behov av fortsatt stöd, i form av exempelvis utökade möjligheter för skolor att erbjuda materialet till flera av sina anställda, mer verksamhetsnära stöd – för att stärka hela skolan-perspektivet, tillgång till goda exempel och erfarenheter/metoder från verksamheter med lång erfarenhet, kunskap om att leda samtal som med fördel kan erbjudas som en separat utbildning och kurs till skolledare.

---

¹⁰ Högskolan i Dalarna, Göteborgs universitet, Luleå tekniska universitet, Malmö högskola, Stockholms universitet, Södertörns högskola, Umeå universitet, Uppsala universitet, Örebro universitet, Linköpings universitet och Karlstads universitet.

¹¹ Utvärderingen från Ramböll Management Consulting, se bilaga i Forum för levande historias ”Redovisning av regeringsuppdrag Ku2015/319/KA” (redovisas den 10 mars 2018).

Erfarenheter

En utmaning vid denna typ av insatser är att de främst förefaller nå verksamheter och individer som redan är kunniga och vill arbeta med frågorna. Det framgick exempelvis i utvärderingen att flera av de som anmält personal till utbildningen gjorde det som ett led i sitt systematiska kvalitetsarbete. Förutom att det finns verksamheter som inte har resurser att avvara personal till en sådan här satsning och att det fanns verksamheter som inte fick plats så kan det vara verksamheter som uteblir med anledning av att de helt enkelt inte ser att det finns ett behov av kompetensutveckling eller ett systematiskt arbete mot främlingsfientlighet och rasism. Att nå dessa verksamheter kan kräva andra insatser.

Det framkom en rad önskemål om fortsatta insatser. Skolverket kommer att ta detta i beaktande i sin fortsatta planering. Det finns exempelvis en önskan om att all personal behöver ta del av innehållet i de kurser som givits, vilket speglar ett behov av att få med hela skolan och svårigheten i att vara ett fåtal som ska få igång arbetet.

För att ta del av och sprida de erfarenheter som gjorts med anledning av deltagande på kurserna kan ett sätt vara att skapa regionala träffar med hjälp av lärosätena. Träffarna skulle också ge möjlighet till önskat nätverksskapande.

Stödmaterial

Syfte: Att utgöra ett konkret stöd för verksamheterna i frågor om främlingsfientlighet och intolerans.

Skolverket har arbetat fram scenarier som alla rör främlingsfientlighet och intolerans. Dessa scenarier kan användas som underlag i kollegiala samtal på skolor och lyfter de dilemman som kan uppstå i olika verksamheter. Till respektive dilemma finns ett antal frågor som kan användas i samtalen.

Skolverket har även spelat in poddradioavsnitt som tar sin utgångspunkt i dessa scenarier. Myndighetsrepresentanter, forskare, lärare, rektorer och personer från frivilligsektorn samtalar i olika konstellationer och försöker ringa in utmaningarna i de aktuella scenarierna.

Skolverket gav Örebro universitet i uppdrag att ta fram ett stödmaterial om att motverka rasism i förskola och skola. Skolverket beslutade dock att inte publicera stödmaterialen med motivering att den samlade bedömningen var att det i den form som levererades inte kunnat anses utgöra ett konkret stöd för målgruppens arbete i frågorna.

Ett material för konkret stöd för att komma igång med ett systematiskt arbete togs fram och finns tillgängligt på Skolverkets webbplats sedan september 2017. Det

heter *Koll på främlingsfientlighet och liknande former av intolerans*¹² och är ett självskattningsverktyg för kollegial skolutveckling i frågorna.

Inom ramen för uppdraget har Skolverket givit ut Europarådets material *Teaching Controversial Issues - through Education for Democratic Citizenship and Human Rights* och *Managing Controversial Issues – Developing a strategy for handling controversy and teaching controversial issues in schools*¹³. Det har översatts till svenska som stöd för pedagoger och skolledare att hantera kontroversiella frågor. Anledningen är att lärare och annan skolpersonal kan behöva stöd i att hantera spänningsfält och polarisering i samband med frågor som har med normer, värden och diskriminering, inte minst inom området främlingsfientlighet och rasism.

Resultat

Poddradioavsnitten har under 2016 och 2017 laddats ned 5423.

Verktyget *Koll på främlingsfientlighet och intolerans* har, sedan det tillgängliggjordes på webben i september 2017, 8839 unika visningar med stort intresse vid lanseringen. Referensgruppen fann materialet lätt och tidseffektivt att använda. Materialet har visat sig enkelt att ta med vid andra riktade insatser som Skolverket genomför.

Under 2017 genomfördes en pilottest av materialet om kontroversiella frågor i de nordiska länderna på initiativ av Norge i egenskap av ordförande i Nordiskaministerrådet 2017. Pilottesten har genomförts inom ramen för Nordiska Ministerrådets program *Demokrati, Inkludering och Säkerhet* (DIS).

Pilottesten om kontroversiella frågor utvärderades i december 2017¹⁴. Materialet har varit uppskattat och pilottesten har stärkt de lärare och skolledare som deltog i att hantera kontroversiella frågor. Det framgår dock av erfarenhetsträffar och utvärderingen att det behövs fler insatser för att implementera materialet än att bara distribuera det.

Erfarenheter

Skolverket fann att det behövdes ett omtag med anledning av det stödmaterial som inte gavs ut av Skolverket och en intern strukturerad diskussion fördes om bland annat betydelse av begrepp och dess relation till styrdokumentet. Detta interna arbete gjorde sedan det fortsatta arbetet mer effektivt.

Formatet på verktyget *Koll på främlingsfientlighet och liknande former av intolerans* har visat sig vara lämpligt att ta med vid de riktade insatser som Skolverket genomför. Detta kan således vara en väg för ett mer verksamhetsnära stöd.

---

¹² <https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/framlingsfientlighet-och-rasism/koll-pa-framlingsfientlighet/skattning.4.d7645ce15ce8c2608d37.html>

¹³ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/utveckla-undervisningen/undervisa-om-kontroversiella-fragor-1.257318>

¹⁴ *Evaluation report on the Nordic pilot on teaching controversial issues & managing controversy*. Learn/Right. Maria Lökke Rasmussen, december 2017.

Förslag till fortsatt arbete

Det sker just nu en beredning inom Skolverket utifrån vilken Skolverkets fortsatta insatser på området kommer att beslutas. Med i beredningen finns erfarenheterna från detta regeringsuppdrag.

Skolverkets uppfattning är att verksamheterna kan behöva fortsatt stöd vad gäller metoder i undervisning, exempel och dilemman samt stöd med implementeringsarbetet på skolorna och förskolorna.

Detta ligger också i linje med regleringsbrevet till Skolverket för 2018 där Skolverket bland annat ska förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta olika former av intolerans och extremism. Här kommer förvaltningen av de lärdomar och de verktyg som tagits fram inom ramen för detta regeringsuppdrag vara en viktig del. Det innebär bland annat att förvalta och vidareutveckla verktyget *Koll på främlingsfientlighet och liknande former av intolerans*. Därtill kommer implementering och spridning av Europarådets material om kontroversiella frågor att kunna spela en betydelsefull roll.

Det pågår även ett arbete med Skolverkets hemsida som kommer att göras mer pedagogisk och lättillgänglig för målgrupperna. Informationen på sidan kommer att förpackas på ett sätt så att innehållet blir begripligt utifrån var i arbetet verksamheterna befinner sig och hur de olika materialen står i relation till styrdokumentet och olika centrala begrepp.

Bilagor

Bilaga 1, Avtal mellan Forum för levande historia och Skolverket

Bilaga 2, Ramkursplan

Bilaga 3, Sammanställning av enkätsvar från konferensserie 2015

Bilaga 4, Rapport av enkätsvar från konferensserie 2017